

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВА БІБЛІОТЕКА. Ч. 8.

Відповідає за редакцію: Володимир Гнатюк.

А. ЧЕХОВ.

КАШТАНКА.

ОПОВІДАНЄ.

ПЕРЕКЛАЛА

Марія Грушевська.

У ЛЬВОВІ, 1901.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під варядом К. Беднарського.

I.

Зле поведене.

Молодий, рудий пес — мішанець дакса з простим цсом — дуже подібний до лиса, бігав то сюди то туди по тротуарі, і неспокійно оглядав ся на всі сторони. Деколи він спиняв ся, і плачучи та підіймаючи то одну замерзлу лапу, то другу, старав ся здати собі справу: як се могло статись, що він заблукав ся?

Він дуже добре пам'ятав, як провів день і як кінець кінцем попав на сей незнайомий тротуар.

День розпочав ся тим, що його господар, столяр Лука Александрич, надів капелюх, взяв під паху якусь дерев'яну штуку, завинену в червону хустину і крикнув:

— Каштанко, ходім!

Почувши своє ім'я, мішанець дакса з простим псом вийшов з під варштата, де спав у гнблівках, солодко витягнув ся і побіг за господарем. „Партиї“ Луки Александрича мешкали страшно далеко, так що столяр заки дійшов до кожного з них мусів по кілька разів заходити до шинку і покріпляти ся. Каштанка пам'ятала, що дорогою поводитись до крайности нечемно. З радости, що її взяли на прохід, вона скакала, кидалась, брешучи на вагони кінного трамваю, забігала на подвіря й уганяла з псами. Столяр раз враз тратив її з очей, ставав і зі злостею кричав на неї. Раз навіть з виразом пажерливости на лиці він зібрав у жменю її лисяче ухо, потріпав і промовив з перервами:

— Щоб... ти... здо... хла, холеро!

Від своїх „партий“, Лука Александрич зайшов на мінутку до сестри, де пив і закусував; від сестри пішов до знайомого переплетника, від переплетника до шинку, з шинку до кума і т. д. Одним словом, коли Каштанка опинилась на незнайомім тротуарі, то вже вечеріло і столяр був п'яний як швець. Він вимахував руками і, глибоко зітхаючи, муркотів:

— Во грісїх роди мя мати во утробі моєї! Ох, гріхи, гріхи! Тепер, ось ми улицею йдемо і на лїхтарики двимось, а як помремо — в гинї огненній горїти будемо...

Або знов впадав в добродушний тон, кликав до себе Каштанку і говорив їй:

— Ти, Каштанка, насїкоме сотворїне і більше нїчо. Супроти чоловіка ти так, як тесля супроти столяра...

Коли він балакав так з нею загреміла нараз музика. Каштанка оглянулась і побачила, що улицею, просто на неї ішов полк війська. Не зносячи музики, що дразнила їй нерви, вона кинулась і завилала. На велике її здивованє, столяр замість щоб настрашитись, заскавулїги і забрехав, широко усміхнувся, витягнувся у фронт і салютував цілою рукою. Бачучи, що господар не протестує, Каштанка ще голоснїйше завилала і без пам'яті кинулась через дорогу на другий тротуар.

Коли вона опам'яталась, музика вже не грала і полка не було. Вона перебігла дорогу до того місця, де лишила господаря, і але де! — столяра не було вже там. Вона кинулась вперед, потім назад, ще раз перебігла дорогу, але столяр наче

крізь землю провалив ся... Каштанка взяла обнюхувати тротуар в надії, що найде господаря по запаху його слідів, але вже перше якийсь непотріб перейшов в нових гумових кальошах і тепер усї делікатні запахи мішались з острим кавчуковим запахом так, що не можна було нічого розібрати.

Каштанка бігала то сюда то туди і не знаходила господаря, а тимчасом ставало темно. По обох боках улиці заясніли лїхтарні і у вікнах домів показались сьвітла. Йшов грубвій, пухкий сніг, і забілював улицу, кінські хребти, шапки фіякрів, і чим більше темніло повітря, тим білійші ставали предмети. По при Каштанку, заслоняючи їй вид і штовхаючи її ногами, проходили безнастанно то сюди то туди незнайомі „партиї“. (Всю людськість Каштанка ділила на дві дуже нерівні часті: на господарів і на „партиї“; межі одними і другими була кардинальна різниця: перші мали право бити її, а других вона сама мала право хапати за литки). Партиї поспішали кудись і не звертали на неї ніякої уваги.

Коли вже стало зовсім темно, Каштанку взяв страх і роспука. Вона придулилась до якоїсь брами і стала гірко

плакати. Цілодневний хід з Лукою Александричем змучив її, уха і лапи змерзла і ще до того вона була страшно голодна. За цілий день їй прийшлось жувати тільки два рази: у переплетника поїла трошки клейстру, тай в однім шинку коло ляди знайшла шкірку з ковбаси — ось і все. Колиб вона була чоловіком, то на певне подумалаб:

— Ну, так жити неможливо! Треба застрілитись!

II.

Таємничий незнайомий.

Але вона про ніщо не думала і тільки плакала. Коли м'який, пухкий сніг зовсім обліпив її хребет і голову, і вона з утоми попала в тяжку дрімоту, нараз двері в брамі стукнули, заскрипіли і ударили її в бік. Вона підскочила. З відчинених дверей вийшов якийсь чоловік, приналежний до категорії „партий“. Тому, що Каштанка заскомліла і попала йому під ноги, то він не міг не звернути на неї уваги. Він похилив ся до неї і спитав:

— Псинка, ти звідки? Я тебе ударив? О, бідна, бідна... Ну, не гнівайся, не гнівайся... Вибачай...

Каштанка поглянула на незнайомого через платки снігу, що нависли на віях, і побачила перед собою коротенького і грубенького чоловічка, з оголеним повним лицем, в циліндрі і в футрі на опашки.

— Чогож ти скавулиш? говорив він далше, стручаючи пальцем з її хребта сніг. — Де твій пан? Мабуть ти заблукала? Ах, бідний песик! Щож ми тепер будемо робити?

Відчувши в голосі незнайомого теплу, сердечну ноту, Каштанка полизала йому руку і заскавулїла ще жаліснійше.

— А ти гарненька, сьмішна! сказав незнайомий. — Зовсім, наче лис! Ну, щож нема ради, ходи зі мною! Може ти на що й згодишся... Ну, фюгь!

Він цмокнув губами і зробив Каштанці рукою знак, що міг означати тільки одно: „ходім“! Каштанка пішла.

Не пізнїйше, як за пів години, вона сидїла вже на землі у великій, ясній кімнатї і, схиливши голову на бік, з розчуленєм і з цікавістю дивилась на незнайомого, що сидїв за столом і обїдав. Він їв і кидав їй кавальчвки... Насамперед

він дав їй хліба і зелену шкірочку з сира, опісля кавальчик мяса, половину піріжка, курячих костей, а вона, переголоднівши, все те з'їла так скоро, що не встигла розпізнати смаку. І чим більше вона їла, тим сильнійше давав себе відчувати голод.

— Але ж зле тебе годують твої пани! говорив незнайомий, дивлячись, з якою дикою пажерливістю вона ковтала непожувані кавалки. — І яка ти худя! Шкіра й кости...

Каштанка з'їла багато, але не наїлась, а тільки опанїла від їди. По обідї вона розляглась серед хати, протягнула ноги і, почуваячи у всім тілі привмну утому, замахала хвостом. Доки її новий пан, розсївшись на фотелю курив цвігаро, вона махала хвостом і рішала питанє: де ліпше — у незнайомого, чи у столяря? У незнайомого уряджене хати бідне і негарне; окрім фотелїв, софи, лампи і килимів, у него нема нічого і кімната наче порожня; у столяря знов ціла хата щільно набита річами: у него в стіл, варштат, купа гйблївок, гйблї, долота, пилки, клітка з чижиком, цебер.. У незнайомого не пахне нічим, у столяря в хатї все стоїть мрака і прекрасно пахне каруком, ляке-

ром і гиблївками. За те незнайомому треба признати одну, дуже важну, річ: що він дав багато їсти і по правді кажучи, коли Каштанка сиділа перед столом і розчулена дивилась на него, він ані разу не ударив її, не затунав ногами і ані разу не крикнув: „Геть проклятуща!“

Викуривши цигаро, новий господар вийшов і за хвилю вернув, тримаючи в руках маленький матрацик.

— Ну, ти, пес, ходи сюди! сказав він, кладучи матрацик в куті коло софи. Лягай тут. Спи!

Опісля він загасив лампу і вийшов. Каштанка розложились на матрацику і зажмурила очі; з улиці стало чути брехіт, і вона хотіла відповісти на нього, але нараз несподівано її взяв сум. Вона згадала Луку Александрича, його сина Федька, затишний куточок під варштатом... Згадала вона, що в довгі зимові вечери, коли столяр стругав або читав голосно газету, Федько звичайно бавився з нею... Він витягав її за задні лапи з під варштата і вирабляв з нею такі шгуки, що їй в очах зеленіло і боліло у всіх сугавах. Він примушував її ходити на задних лапах, представляв з неї дзвін, себто сильно тягнув її за хвіст, через що вона ска-

вуділа і брехала, давав їй нюхати табак... Особливо боляча була отся штука: Федько прив'язував на нитку кавальчик мяса і давав його Каштанці, а опісля, коли вона ковтала, він з голосним сьміхом витягав його назад з її жолудка... І чим яркійші були спомини, тим голоснійше і тужливійше скавуділа Каштанка.

Але скоро утома і тепло взяли гору над смутком... Вона зачала засипляти. В її уяві зачали бігати пси; перебіг межі иньшими і кудлатий старий пудель, котрого вона виділа нині на улиці, з більмом на оці і з ковтунами шерсти коло носа. Федько з долотом в руці пігнав за пудлем, потім нараз сам покритився волохатою шерстею, весело забрехав і опинився коло Каштанки. Каштанка і він добродушно понюхали оден одному носі і побігли на улицю...

III.

Нова, дуже приємна знайомість.

Коли Каштанка прокинулась, було вже ясно і з улиці долітав галас, який бував тільки в день. В покою не було

живої душі. Каштанка витягнулась, по-
зіхнула і злісна, нахмурена, перейшла
ся по хаті. Вона обнюхала кути і меблі,
заглянула до передпокою і не знайшла
нічого цікавого. Окрім дверей, що вели
до передпокою, були ще одні двері. По-
думавши, Каштанка подрапала їх обома
лапами, відчинила і увійшла до другого
покою. Тут на ліжку, накрита вовняним
покривалом спала „партия“, в якій вона
пізнала вчорашнього незнайомого.

— Рррр... заварчіла вона, але, зга-
давши вчорашній обід, замахала хвостом
і стала нюхати.

Вона понюхала одержу і чоботи не-
знайомого, і рішила, що їх дуже чути
конем. Зі спальні вели кудись ще одні
двері, також зачинені. Каштанка подра-
пала в ті двері, наперта на них грудь-
ми, відчинила і зараз почула дивний, ду-
же підозрілий запах. Перечуваючи непри-
ємну стрічу, варчучи і оглядаючись, Ка-
штанка увійшла в маленьку кімнатку з
брудними тапегамі і зі страху подалась
взад. Вона побачила щось несподіване і
страшне. Просто на неї йшов сивий гусак,
привгнувши до землі шию й голову, роз-
простерши крила й шипучи. Трошки на
бік від нього, на матрацику, лежав білий

кіт; побачивши Каштанку, він скочив, вигнув хребет в дугу задер хвіст, набу-
рив шерсть і також зашипів. Пес налякав
ся не на жарт, але не хотючи показувати
по собі переляку, голосно загавкав і ки-
нув ся до кота. Кіт ще сильнійше вигнув
спину, захищав і ударив Каштанку лап-
кою по голові. Каштанка відскочила, при-
сіла на всі чотири лапи, і протягаючи до
кота морду, занеслась голосним пискля-
вим брехом; в тій хвили гусак підійшов
з-заду і болюче дзюбнув її дзюбом в спи-
ну. Каштанка скочила і кинулась на гу-
сака...

— Що се таке? відізвав ся злісний
голос, і в кімнату увійшов незнайомий в
шляфроку і з цигаром в зубах. — Що се
значить? На місце!

Він підійшов до кота, тріпнув його
по вигнутім хребті і сказав:

— Федір Тимотеїч, що се значить?
Бійку завели? Ах, ти стара каналія! Ля-
гай! І, звернувшись до гусака, він кри-
кнув:

— Іван Іванич, на місце!

Кіт покійно ляг на свій матрацик
і зажмурих очі. Судячи з виразу його мор-
ди і вусів він сам був невдоволений, що
поквапив ся і підняв бійку. Каштанка

ображено заскавуліла, а гусак витягнувши і заговорив про щось скоро, горячо і виразно, але зовсім незрозуміло...

— Ну, добре вже, добре! сказав господар позіхаючи. — Треба жити спокійно, згідно... Він погласкав Каштанку і говорив далше. — А ти руденький, не бій ся... Се добра громада, кривди не зробить. Чекай но, як же ми тебе будемо називати? Без імени не можна, брате.

— Ось що... Ти будеш — тїтка... Розумієш? Тїтка.

І повторивши кілька разів слово „Тїтка“, він вийшов.

Каштанка сіла і зачала обсервацію. Кіт нерухомо сидів на матрацику і удавав, що спить. Гусак витягаючи шию і дриптаючи на однім місци говорив далше про щось скоро і горячо. Очевидно, се був дуже розумний гусак; після кожної довгої тиради, він кожний раз здивовано поступав ся назад і удавав, що причарований своєю бесідою... Послухавши її і відповівши йому: „рррр“, Каштанка стала обнюхувати кути. В однім кутї стояло маленьке коритко, в яким вона побачила мочений горох і розмоклі шкірки житного хлїба. Вона покушала гороху — не смачний, покушала шкірок — і зачала їсти.

Гусак ані трошки не образив ся, що незнайомий пес з'їдає його їду, протівно, заговорив горячіше і, щоб показати своє довіре, сам приступив до коритка і з'їв кілька зернят гороху.

IV.

Чудо та диво.

Трошки згодом знов увійшов незнайомий і приніс із собою якусь дивну річ, подібну до воріт і до букви П. На поперецці сего деревляного, незугарно позби-ваного П висів дзвінок і був прив'язаний пістолет; від серця дзвінка і від курка пістолета висіли мотузочки. Незнайомий поставив П посеред хати, довго щось розв'язував і зав'язував, потім поглянув на гусака і сказав:

— Іване Іванич, прошу!

Гусак підійшов до нього і станув в позі вижидання.

— Ну, сказав незнайомий, — зачнемо з самого початку. Насамперед поклонись і зроби реверанс! Скоро!

Іван Іванич витягнув шию, помахав на всі сторони і шарнув лапкою.

— Так, гарно... Тепер умри!

Гусак ляг на хребет і задер до гори ланки. Зробивши ще кілька того рода невеликих шгучок, незнайомий нараз вхопив себе за голову, виразив на своїм лиці перестрах і крикнув!

— Гавт! Огонь! Горить!

Іван Іванич підбіг до II, взяв в дзюб мотузок і задзвонив у дзвінок.

Незнайомий був дуже вдоволений. Він погладив гусака по шиї і сказав:

— Славно, Іване Іванич. Тепер представ собі, що ти золотник і продаєш золото та брилянти. Представ собі тепер, що ти приходиш до свого склепу і застаєш там злодіїв. Що ти зробив би в тім випадку?

Гусак взяв в дзюб другий мотузок і потягнув, від чого зараз таки залунав грімкий вистріл. Каптанцї дуже сподобався звук дзвона, а від вистрілу вона впала в таке одушевлення, що стала бігати довкола II і брехати.

— Тїтка, на місце! крикнув до неї незнайомий. Мовчи!

Робота Івана Іванича не скінчилась на стрілянню. Цілу годину опісля незнайомий гонив ним довкола себе на мотузку і тріскав батогом, а гусак мусїв скакати

через бар'єру і через обруч, ставати дуба т. є. сідати на хвості і махати лапками. Каштанка не відривала очей від Івана Іванича, вила з одушевлення і кілька разів брала ся бігати за ним звінко брешучи. Змучивши гусака і себе, незнайомий обтер з чола піт і крикнув:

— Марія, залич сюди Хавронію Іванівну!

За мінуту стало чути хруньканє... Каштанка заворчала, прибрала дуже хоролий вид і на всякий випадок підійшла ближше до незнайомого. Відчинивши двері, в кімнату заглянула якась бабуга і, сказавши щось, впустила чорну, дуже негарну свиню. Не звертаючи зовсім уваги на варчанє Каштанки, свиня піднесла в гору своє рильце і весело захрунькала. Очевидно їй було дуже приємно бачити свого господаря, кота й Івана Іванича. Коли підійшла до кота і злегка штовхнула його під живіт своїм рильцем і опісля про щось заговорила з гусаком, в її руках, в голосі і в дрожаню хвостика давало відчувати ся багато добродушности. Каштанка відразу зрозуміла, що варчати і брехати на такі особи — на ніщо не здасть ся.

Господар забрав її і крикнув:

— Федір Тимотеїч, будьте ласкаві!

Кіт встав, лїниво потягнув ся і недбало, наче роблячи ласку, підійшов до свинї.

— Ну, зачнемо від єгипетської піраміди, почав господар.

Він довго поясняв щось, опісля закомендерував: раз... два... три! Іван Іванич при слові „три“ замахав крилами і вискочив свинї на хребет... Коли він балянсуючи крилами і шиєю укріпив ся на щітинистім хребті, Федір Тимотеїч лїниво і неохоче, з явним легковаженєм і з такою міною, наче він погорджує і нї за що має свою штуку, поліз на хребет свинї, потім недбало виліз на гусака і станув на задні лапки. Вийшло те, що незнайомий називав єгипетською пірамідою. Каштанка заскавулїла з одушевлення, але в тій хвили старенький кіт позїхнув і стративши рівновагу упав із гусака. Іван Іванич захитав ся і також упав. Незнайомий крикнув, став махати руками та знов щось обясняти. Стративши цілу годину з пірамідою, невтомний господар взяв ся учити Івана Іванича їздити верхом на котї, потім став учити кота курити і т. и.

Наука скінчилась тим, що незнайомий обтер з чола піт і вийшов, Федір Тимоїч з відразою форкнув, ляг на матрацик і замкнув очі, Іван Іванич звернувся до коритця, а свиню — вивела бабуса. Завдяки безлічи нових вражінь день минув для Каштанки непримітно, а вечером вона зі своїм матрациком була вже заінстальована в кімнатці з брудними тапетами і ночувала в товаристві Федора Тимоїча і гусака.

V.

Талант! Талант!

Минув місяць...

Каштанка вже привикла до того, що її кожний вечер давали смачно обідати і називали Тіткою. Привикла вона і до незнайомого, і до своїх нових товаришів. Житє поплило, як по маслі...

Всі дні зачиналися однаково. Звичайно найраньше зі всіх прокидався Іван Іванич і зараз підходив до Тітки або до кота, вигинав шию і починав говорити про щось горячо і з переконанєм, але, як і перше, незрозуміло. Деколи він підносив

до гори голову і виголошував довгі монольоги. В перших днях знайомости Каштанка думала, що він тому багато говорить, що дуже розумний, але за якийсь час вона стратила для него всяке поважанє; коли він приступав до неї зі своїми довгими бесідами, вона вже не вертіла хвостом, але легковажила його, як докучливого панлю, що не дає нікому спати і без ніякої церемонії відповідала йому „рррр“...

А знов Федір Тимотеїч був добродійиньшого рода. Він, прокинувшись, не видавав ніякого звука, не рухався і навіть не отворяв очей. Він радо не пробуджував би ся, тому що очевидно недолюблював життя. Ніщо його не інтересувало, до всего був апатичний і недбалий, всім погорджував і навіть заїдаючи свій смачний обід, з відразою форкав. Прокинувшись, Каштанка зачинала ходити по кімнатах і обнюхувати кути. Тільки їй і котови вільно було ходити по цілім помешканю; гусак, не мав права переступати порога кімнатки з брудними тапетами, а Хавронія Іванівна мешкала десь на подвірю, в хлівці, і з'являлась тільки на час науки. Господар будився пізно і напившись чаю, зараз таки брав

ся до своїх штук. Що дня до кімнатки приносили П, батіг, обручі і що дня переробляно майже те саме. Наука тревала три, чотири години, так, що иноді Федір Тимотеїч затачав ся з утоми, наче п'яний, Іван Іванич роздіймав дзюб і тяжко ди-хав, а господар червонів і ніяк не міг стерти піт із чола.

Наука і обід робили дні дуже інте-ресними, вечері одначе сходили трохи нуд-но. Звичайно вечерами господар кудись їздив і забирав з собою гусака і кота. Лишившись сама, Тітка лягала на мате-рацик і зачинала сумувати... Сум закра-дав ся до неї якимсь непримітно і опано-вував її чим раз більше, як смерк кімна-ту. Зачинало ся тим, що пес тратив вся-ку охоту брехати, їсти, бігати по покоях і навіть дивитись, опісля в його уяві ста-вали якісь дві неясні постаті, ніби пси, ніби люде, з фізіономіями симпатичними, милими, але незрозумілими; коли вони з'являлись, Тітка махала хвостом і їй зда-вало ся, що вона їх десь колись бачила і любила... А, засипляючи, вона кождий раз почувала, що від тих постатей зано-сить каруком, гнблівками і лякером...

Коли вона привикла вже зовсім до но-вого життя і з сухого, костистого дворняка,

перемінилась в заживного, плеканого пса, якось раз перед наукою господар погла-скав її і сказав :

— Час нам, Тітко, до роботи бра-тись. Буде вже з тебе байдики бити. Я хочу з тебе артистку зробити... Ти хочеш бути артисткою !

І він почав учити її всяких наук. На першу лекцію вона училась стояти і ходити на задних лапках, що їй страшно подобалось. На другу лекцію вона мусіла скакати на задних лапках і ловити цукор, який високо понад її головою тримав у-читель. Опісля на дальших лекціях вона танцювала, бігала на мотузку, вила з му-зикою, дзвонила, стріляла, а за місяць вже могла з успіхом заступати Федора Тимотеїча в „єгипетській піраміді“. Учи-лась вона дуже радо і була вдоволена зі своїх поступів ; біганє з вивішеним язи-ком на мотузку, скаканє через обруч і їзда верхом на старім Федорі Тимотеїчу справляли їй величезну розкіш. Кожду, удаду штуку вона витала голосням, оду-шевленим брехом, а учитель дивував ся, одушевляв ся також і затирав руки.

— Талант ! Талант ! говорив він. — Без сумніву талант ! Ти рішучо будеш мати успіх !

І Тітка так привикла до слова „талант“, що кождий раз, коли господар ви-, мовляв його, підсакувала і оглядалась наче се була її назва.

VI.

Неспокійна ніч.

Тітці снів ся пєсїй сон, що за нею дєсь гонив сторож з мїтлою, і вона про-, кинулась зі страху.

В кімнаті було тихо, темно і дуже душно. Кусали блохи. Тітка перше ніколи, бувало, не боялась пітьми, але тепер чомусь їй стало лячно і захотіло ся брєхати. В сусїдній кімнаті голосно зітхнув господар, опісля трохи згодом, в своїм хлївци хрунькнула свиня, і знов усе за-, тихло. Коли думати про їду, то на душі став легше, і Тітка стала думати про се, як вона нинї украла у Федора Тимотеїча курячу лапку і сховала її в гостинній кімнаті межі шафою і стїною, де дуже багато паугини і порохів. Не завадило би тепер піти і поглянути, чи ціла ся лапка, чи нї? Дуже можливо, що господар най-, шов її і з'їв. Але скорше, ніж з досьвіт-

ком не можна виходити з кімнатки — такий припис. Тітка замкнула очі, що-б скорше заснути, бо вона знала з досвіду, що чим скорше заснути, тим скорше настане ранок. Але нараз недалеко від неї залунав дивний крик, на який вона здригнулася і скочила на всі чотири лапки. Се крикнув Іван Іванич і крик його був не балакущий і певний себе, як звичайно, а якийсь дикий, переразливий і неприродний, подібний до скрипу, коли відчиняють ворота. Не розглянувши нічого в пільмах і не зрозумівши, Тітка почула ще більший страх і заворчіла: — Rrrrrr...

Минуло багато часу, кілька потреба на те, аби обгризти добру кість; крик не повторяв ся. Тітка поволи заспокоїлась і задрімала. Їй приснили ся два великі чорні пси з ковтунами торішньої шерсти на клубах і на боках; вони їли з великим лакіємством з великого цебра помії, з котрих ішла біла пара і дуже смачний запах; зрідка вони поглядали на Тітку, вищіряли зуби і варчіли: „А тобі ми не дамо!“ Але з хати виб'г хлоп у кожусі і відогнав їх батогом; тоді Тітка підійшла до цебра і зачала їсти, але скоро тільки хлоп пішов за ворота, оба чорні

пси з витєм кинулись на неї і нараз знов залунав переразливий крик.

— К-ге! К-ге-ге! крикнув Іван Іванич.

Тітка прокинулась, скочила і, не сходячи з матрадика, стала вити й брехати. Їй вже здавало ся, що се не Іван Іванич кричить, а хтось иньший, чужий. І чомусь в хлівці знов хрунькнула свиня.

Але ось донеслось шлапанє пантофлїв, і в кімнатку увійшов господар у шляфроку і зі сьвічкою. Сьвітло, мигаючи, поскакало по брудних тапетах і по стели, і розігнало птьми. Тітка побачила, що в кімнатці нема нікого чужого. Іван Іванич сидів на землі і не спав. Крила його були розпростерті і дзюб роззявлений і взагалі він виглядав так, наче сильно утомив ся і хотїв пити. Старий Федір Тимоїч також не спав. Мабуть і його збудив крик.

— Іван Іванич, що тобі? запитав господар гусака. — Чого ти кричиш? Ти хорий?

Гусак не обзивав ся. Господар поплескав його по шиї, погласкав по хребті і сказав.

— Дивний ти. І сам не спиш і другим не даєш спати.

Коли господар вийшов і забрав із собою світло, знов стало темно. Тітці було страшно. Гусак не кричав, але їй знов зачало привиджуватись, що в п'ятьмах стоїть хтось чужий. Але найстрашнійше було те, що того чужого не можна було укусити, бо він був невидимий і не мав форми. І чомусь вона думала, що сеї ночі мусить статись щось дуже зле. Федір Тимотеїч також був неспокійний. Тітка чула, як він вертів ся на своїм матерацику, позіхав і стрясав головою.

На улиці десь застукали в браму, і в хлівці хрунькнула свиня. Тітка заскавуліла, витягнула передні лапки і положила на них голову. В стуку воріт, в хруньканю свині, що чомусь не спала, в п'ятьмах і в тишині привиджувалось їй щось такеж сумне і страшне, як у крику Івана Іванича. Все було перелякане і неспокійне, але чому? Хто той чужий, котрого не було видно? І ось коло Тітки блиснули на хвильку дві неясні зелені іскорки. Се в перше за цілий час знайомости підійшов до неї Федір Тимотеїч. Що йому було треба? Тітка полизала йому ланку і, не питаючи по що він прийшов, завила поволи, ріжними голосами.

— К-ге! крикнув Іван Іванич. —
К-ге-ге!

Знов відчинились двері, і увійшов господар зі свічкою. Гусак сидів в такій позі, як і перше з роззявленим дзюбом, розпростерши крила. Очи мав замкнені.

— Іван Іванич! закликав господар.

Гусак не рушив ся. Господар сів перед ним на підлозі, хвилю дивив ся на нього мовчки і сказав:

— Іван Іванич! Щож се таке? Умираєш, чи що? Ах, я пригадав собі тепер, пригадав! скрикнув він і вхопив себе за голову. Я знаю, з чого се! Се з того, що нині на тебе наступив кінь! Боже мій, Боже мій!

Тітка не розуміла, що говорить господар, але по його лиці бачила, що й він чекає чогось страшного. Вона витягнула морду до темного вікна, через яке, як їй здавалось дивив ся хтось чужий, і завилала.

— Він умирає, Тітко! сказав господар і сплеснув руками. — Так, так, умирає! До вашої кімнати прийшла смерть. Що нам робити!

Блідий, наляканий господар, зітхаючи і киваючи головою пішов назад до своєї спальні. Тітці лячно було лишати ся в пільмах і вона пішла за ним. Він сів на

ліжку і кілька разів повторив: — Боже мій, щож робити?

Тітка ходила коло його ніг і не розуміючи, чому його взяла така нудьга і чому всі такі неспокійні і стараючись зрозуміти, слідила за кождим його рухом. Федір Тимотеїч, що рідко покидав свій матрацик також увійшов до спальні господаря і став ласитись коло його ніг. Він стрясав головою, наче хотів витрясти з неї тяжкі гадки, і з підозрінєм заглядав під ліжку.

Господар взяв мисочку, наляв на неї з умивальниці води і знов пішов до гусака.

— Пий, Іване Іваничу! сказав він з чутєм, ставячи перед ним мисочку. — Пий, голубчику.

Але Іван Іванич не рухався і не отворяв очей. Господар пригнув його голову до мисочки і замочив дзюб в воду, але гусак не пив, ще ширше розиростер крила і голова його таки так лишила ся лежма в мисочці.

— Ні, вже нічого не можна зробити! зітхнув господар. — Все скінчило ся. Пропав Іван Іванич! І по його лиці потекли блискучі крапельки, які бувають на вікнах під час дощу. Не розуміючи, що та-

ке стало ся, Тітка і Федір Тимотеїч тупились до него і з перестрахом дивились на гусака.

— Бідний Іване Іванич! говорив господар, сумно зітхаючи. — А я марив, що весною повезу тебе на село і буду проходжуватись з тобою по зеленій травичі. Миле сотворіне, мій добрий товаришу, тебе вже нема! Як же я тепер буду радити собі без тебе?

Тітці здавало ся, що її стане ся таке саме, себ то, що вона також ось так, незнати з чого, замкне очі, протягне лапки, вишкірить зуби і всі будуть дивитись на неї зі страхом. Очевидно, такі самі гадки ходили й по голові Федора Тимотеїча. Ніколи перше старий кіт не був такий понурий, як тепер.

Почало свитати, і в кімнаті вже не було того невидимого чужого, що так лякав Тітку. Коли зовсім розвидніло ся, прийшов сторож, взяв гусака за лапки і виніс його кудись. А трошки пізнійше показалась бабуся і винесла коритко.

Тітка пішла в гостинну кімнату і поглянула за шафу: господар не з'їв курячої лапки, вона лежала на своїм місці, в порохах і павутині. Але Тітці було нудно, сумно і хотілось плакати. Вона на-

віть не понюхала ланки і пішла під софу, сіла там і почала екавуліти поволи, тонким голосочком :

— Ску -ску -ску...

VII.

Невдалий дебют.

Одного гарного вечера господар увійшов в кімнатку з брудними тапетами і затираючи руки, сказав :

— Ну...

Щось він хотів ще сказати, але не сказав і вийшов. Тітка, що вистудіювала підчас лекцій його лице і інтонацію, догадалась, що він був зворушений, заклопотаний і, мабуть, злий. Трохи згодом, він вернув ся і сказав :

— Нині я візьму з собою Тітку і Федора Тимотеїча. В єгипетській піраміді ти, Тітко, заступиш нині небіщика Івана Іванича. До дїтька! Ніщо не готове, не виучене, проб було мало! Скомпромітуємось, провалимось !

Опісля він знов вийшов і за хвилину вернув ся у футрі і в циліндрі. Підійшовши до кота він взяв його за передні ла-

пки, підніс і сховав на грудях під футро, причім Федір Тимотеїч виглядав зовсім рівнодушний і навіть не завдав собі труда вітворити очі. Йому, очевидно, було все одно: лежати, або стати на ноги, качати ся на матрацику, або спочивати на грудях господаря під футром...

— Тітко, ходім, сказав господар.

Нічого не розуміючи і махаючи хвостом, Тітка пішла за ним. За мінуту вона вже сиділа в санках коло ніг свого пана і слухала, як він, дрожачи з зимна і зворушення, муркотів:

— Скомпромітуємось! Провалимось!

Санки стали коло великого, дивного дому, подібного до переверненої скрині. Довгий вхід сього дому з трема шкляними дверми був освічений тузином ясних ліхтарень. Двері з лоскотом відчинялись і як роти, ковтали людей, що снували ся коло входу. Людей було багато, часто до входу відбігали й коні, але псів не було видно.

Господар взяв на руки Тітку і засунув її на груди, під футро, де находив ся Федір Тимотеїч. Тут було темно й душно, але тепло. На хвилю блиснули дві неясні, зелені іскорки — то вітворив очі кіт занепоковий зимними, твердими ла-

нами сусідки. Тітка полизала його ухо і бажаючи усадовитись як тільки можна найвигіднійше, неспокійно завертілась, зімняла його під себе зимними лапами і несподівано виставила з під футра голову, але зараз таки, злісно заварчіла і пірнула назад під футро. Їй здавало ся, що вона побачила величезну, зле освічену кімнату, повну страхів, що через перегородки і ґрати, які йшли по обох сторонах кімнати заглядали страшні морди: кінські, рогаті, довгоухі і якась одна груба, величезна морда з хвостом замість носа і з двома довгими обглоданими костомахами, що сторчали з рота.

Кіт храпливо м'явкнув під лабами Тітки, але в тій хвили футро розгорнулось, господар сказав „гоп!“ і Федір Тимотеїч і Тітка скокнули на землю. Вони вже були в маленькій кімнаті з сірими стінами з дощок; тут, крім невеликого столика з зеркалом, табурета і лахів, розвішаних по кутах, не було ніяких иньших меблів, і замість лампи або свічки, горів сильний полومіньчик в формі вахляра, приправлений до рурочки, вбитої в стіну. Федір Тимотеїч облизав своє футерко, що пімняла була Тітка, пішов під табурет і ляг. Господар, все ще неспокійний, затирав

руки і зачав роздягатись... Він роздяг ся так, як роздягав ся звичайно у себе дома, коли лагодив ся лягти під вовняне покривало, себто зняв з себе все, крім біля, потім сів на табурет і, дивлячись в зеркало, зачав вирабляти з собою дивні штуки. Насамперед він надів на голову перуку з розділом і з двома чубками, подібними до рогів, потім намастив густо лице чимось білим і по білій красці нарисував ще брови вуси і румянці. Робота його не скінчилась на тім. Обмаравши лице і шию він почав надягати на себе якийсь незвичайний ні до чого не подібний костюм, якого Тітка ніколи перше не бачила ані по домах, ані на улиці. Представте собі широчезні шаравари, ушиті з перкалю у великі квітки, якого уживають в міщанських домах на фіранки і до оббивання меблів, шаравари, що заціпають ся аж під пахами; одна ногавиця ушита з брунатного перкалю, друга з ясно-жовтого. Потонувши в них, господар надів на себе ще перкальовий кафтан з великим зубатим ковніром і з золотою звіздою на спині, різнобарвні панчохи і зелені черевики...

Тітці замигало в очах і в душі. Від білолицької, мішковатої фігури заносило її паном, голос її був також знайомий, пан-

ський, але бували хвилі, коли Тітку мучили сумніви, і тоді вона була готова тікати від красної фігури й брехати. Нове місце, вахляроватий полуміньчик, запах, переміна, що стала ся з господарем — все те наводило на неї неозначений перестрах і прочутє, що вона доконче здибаєть ся з якимсь страховищем, того рода як груба морда з хвостом замість носа. А тут ще десь за стіною грала ненависне музика і чути було часами дивний рев. Одно тільки й заспокоювало її — се ненарушений спокій Федора Тимотеїча. Він зовсім спокійно дрімав під табуретом і не вітворюяв очей, навіть тоді, коли рухав ся табурет.

Якийсь чоловік у фраку і в білій камізолці заглянув до кімнатки і сказав:

— Тепер виступ міс Арабеллі. Після неї — ви.

Господар нічого не відповів. Він витягнув з під стола невеличку валізку, сів і почав очікувати. По губах і по руках його було видно, що він був зворушений, і Тітка чула, як дріжав його віддих.

— М-р Жорж, будьте ласкаві! крикнув хтось за дверми.

Господар встав і три рази перехрестив ся, ошієля виняв з під табурета кота і всунув його у валітку.

— Ходи Тітко! сказав він потихо.

Тітка, нічого не розуміючи підійшла до його рук; він поцілував її в голову і положив поруч з Федором Тимотеїчем. Після того настала нітьма... Тітка допшла по коті, драпала стіни валітки і зі страху не могла видати анї одного звука, а валітка гойдалась, як на філях і дріжала...

— А ось і я! голосно крикнув господар. — А ось і я!

Тітка почула, що після того крику валітка ударила до чогось твердого і перестала гойдатись. Залунало сильне голосне ревіне, комусь плескали і той хтось, певно морда з хвостом замість носа, ревів і сьміяв ся так голосно, що задріжали замочки валітки. У відповідь на ревіт залунав переразливий, пискливий сьміх господаря, яким він ніколи не сьміяв ся дома.

— Га! крикнув він, намагаючись перекричати ревіне. — Поважана публіко! Я що йно з двірця! Мені здохла бабуня і лишила мені спадок! У валітці щось дуже тяжке, певно золото... Га-а! А нуж

тут є мільон! Зараз ми відчинемо і поглянемо...

У валізці стукнув замок. Ясне світло ударило Тітку в очі; вона вискочила з валізки і, заглушена ревом скоро, з цілої сили стала бігати довкола свого пана і затигнулась голосним брехом.

— Га! закричав господар. — Дядько Федір Тимотеїч! Дороженька тіточка! Миленькі свояки, дідько-б вас взяв!

Він упав животом на пісок, ухопив kota і Тітку і став їх обіймати. Тітка заки він її тиснув в своїх обіймах, скоренько оглянула той світ, куди її занесла доля і під вражінем його величезности на хвилю остовніла з подиву і одушевлення, опісля вирвалась з обіймів господаря і наслідком сильного вражіня, як веретено стала крутитись на однім місці. Новий світ був великий і повний ясного світла; куди лише глянеш, всюди, від землі до стелі було видно тільки самі лиця, лиця і більше нічого.

— Тіточко, прошу вас сідати! крикнув господар.

Памятаючи, що се значить, Тітка вискочила на крісло і сіла. Вона поглянула на свого пана. Очі його, як все, дивились поважно і лагідно, але лице, а о-

собливо уста і зуби, були споганені широким нерухомим усьміхом. Сам він сьміявся, скакав, здвигав плечима і удавав, що йому дуже весело в присутности тисячів лиць. Тітка увірила в його веселість, почувла нараз цілим своїм тілом, що на неї дивлять ся сї тисячі лиць, піднесла до гори свою лисячу морду і радісно завила.

— Ви, Тіточко, посидьте, сказав їй господар, — а ми з дядечком потанцюємо камаринського.

Федір Тимотеїч очікуючи, коли йому прикажуть робити дурниці, стояв і рівнодушно поглядав на всі боки. Танцював він лїниво, недбало, понуро, і видно було по його рухах, що він глибоко погорджував і цілу громаду і ясне сьвітло, і пана, і себе... Відтанцювавши свою пайку, він позїхнув і сїв.

— Ану, Тіточко, сказав господар, насамперед ми заспіваємо а потім потанцюємо. Добре?

Він виняв з кишені дудку і заграв. Тітка, що не терпіла музики, неспокійно порушилась на кріслі і завила. Зі всіх сторін стало чути ревіне і оплески. Господар поклонив ся, і коли все затихло, став грати далї... Підчас витягання одної

дуже високої ноти, десь на горі серед публіки хтось голосно скрикнув :

— Татку! крикнув дитячий голос. —
Таж се Каштанка!

— Справді се Каштанка, potwierдив дріжучи п'янений тенорець. — Каштанка! Федю, се, скарай мене Боже, Каштанка! Фють!

Хтось на галерії свиснув і два голоси, один дитячий, другий мужеський голосно закликали :

— Каштанко! Каштанко!

Тітка задріжала і поглянула туди, де кричали. Два лиця : одно волосате, п'яне і усьміхнене, друге — повне, рум'яне і настрашене — вдарили її в очі, як перше вдарило було ясне світло. . Вона згадала упала з крісла і затріпалась на піску, опісля скочила і з радісним скавулінням кинулась до тих лиць. Залунали голосне ревіння перемішане зі свистом і пореразливим дитячим криком :

— Каштанко! Каштанко!

Тітка скочила через бар'єру, потім через чийсь плече, опинилась в ложі ; щоб дістатись на другий ряд, треба було перескочити високу стіну ; Тітка скочила, але не доскочила і зсунулась назад по стіні. Опісля вона переходила з рук до

рук, лизала чийсь руки і лиця, посувалася все вище й вище і, в кінці, дісталася на галерію...

За пів години, Каштанка йшла вже улицею за людьми, від котрих заносило каруком і лякером. Лука Александрич похитував ся й інстинктивно, научений досвідом, старав ся триматись як найдалше від ринштока.

— В бездні гріховній валяю ся во утробі моєй... муркотів він. — А ти, Каштанко, — непорозумінє. Супроти чоловіка ти так як тєся супроти столяря.

Поруч з ним ішов Федько в батьківськїм кашкетї. Каштанка дивилась їм обом на спини і їй здавалось, що вона давно вже іде з ними і тїшить ся, що їй житє не переривалось анї на хвильку...

Згадала вона кімнатку з брудними тапетами, гусака, Федора Тимотеїча, смачні обїди, науку, цирк, але все те здавало ся їй тепер довгим, поплутаним, тяжким сном...

